

Den Dolder en de komst van Het Kadaster

Kees Floor

Gemeentegrenzen vastgelegd en percelen in kaart gebracht.

In de periode 1818-1833 werden de grenzen van Zeist en alle andere gemeenten in de provincie Utrecht formeel vastgelegd. Daarmee kregen ook de gemeen-

gegevens voor het eerlijk bepalen van de verschuldigde grondbelasting. Hoe pakte men het aan? En is Den Dolder ouder dan gedacht?

stellen van de gemeentegrenzen aanwezig te zijn. Bovendien hadden al die notabelen twee of meer aanwijzers meegenomen, in aanzien staande inwoners van hun gemeente, die goed op de hoogte waren van het precieze verloop van de gemeentegrenzen.

Fig. 1, In een landschap als dit moesten de grenzen worden bepaald.

tegrenzen bij Den Dolder vaste vorm. De grensoptelling was één van de activiteiten die plaatsvonden ter voorbereiding van de instelling van het Kadaster, dat in 1832 van start ging. Uiteindelijk moest je met behulp van de in dit kader vervaardigde kaarten en documenten van elk perceel kunnen nagaan hoe groot het was, wie de eigenaar was, hoe de grond werd gebruikt enzovoort. De belastingdienst gebruikte deze

Op donderdag 16 juni 1825 kwam landmeter/delimitateur (grensbepaler) J.B van Zijlmans naar het gemeentehuis van Zeist. Hij had een afspraak met burgemeester F.N. van Bern om op die dag de gemeentegrenzen op te nemen en officieel vast te leggen.

De burgemeester was niet alleen. Volgens een daarvan opgemaakt proces-verbaal waren de ambtgenoten van alle buurgemeenten komen opdagen om bij het vast-

Gang van zaken

De procedures die landmeters bij het vastleggen van die grenzen moesten volgen, waren beschreven in de zogeheten Methodieke Verzameling. Dit document stamde uit de Franse tijd, maar na het vertrek van de Fransen eind 1813 bleven de regels onverminderd van kracht. Zo moesten bijvoorbeeld alle belanghebbende burgemeesters bij de vaststelling van de gemeentegrenzen aanwezig zijn, *'ten einden in derzelvers wederzijdsch bijzijn de grenscheidings op te nemen van het grondgebied van de gemeente Zeist'*. Samen met de aanwijzers ging het om ongeveer veertig man.

Rondgang

Een belangrijk en sterk tot de verbeelding sprekend onderdeel

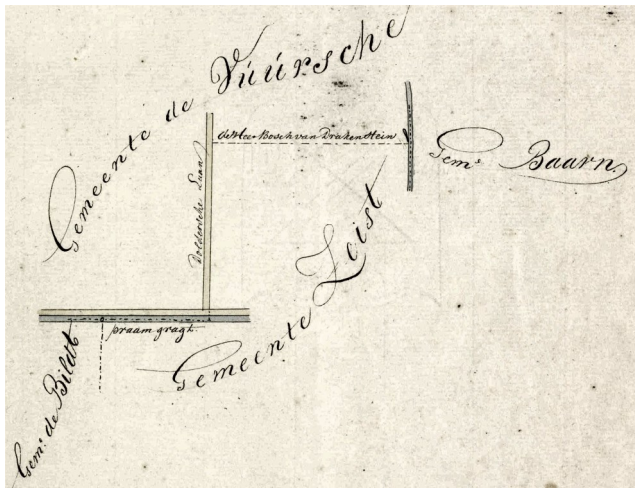

Fig. 2. grens Zeist-De Vuursche

van de procedure ter bepaling van het grondgebied van Zeist of van een andere gemeente vormde een gezamenlijke rondgang langs de buitengrenzen. In ons geval begon deze ‘groeps-wandeling’ ongeveer 12 kilometer uit het centrum van Zeist bij een paal op het punt aan de rand van Den Dolder waar de grenzen van de gemeenten Zeist, De Vuursche en Baarn samenkwamen (De Vuursche zou in 1857 fuseren met Baarn). De paal is met wat goede wil terug te vinden op de in de figuren 1 en 2 getoonde schetsen. Naar dat punt moest het bovengenoemd gezelschap dus eerst toe.

Tijdens de eigenlijke rondwandeling bleef het grondgebied van Zeist steeds aan de rechterhand; links lag het grondgebied van achtereenvolgens de gemeenten Baarn, Soest enzovoort tot aan De Bilt en De Vuursche toe. De bevindingen dienden te worden vastgelegd in een *proces-verbaal der grensbepaling*, dat evenveel artikelen bevatte als er buurgemeenten waren. Ook moest er per aangrenzende gemeente een zogeheten *figuratieve schets der grensscheiding* worden vervaardigd. Die diende als hulp bij het

opstellen van de tekst, of later ter verduidelijking ervan. De schets werd als bijlage aan het proces-verbaal toegevoegd. De figuren 1-3 geven enkele voorbeelden van dergelijke schetsen of delen daarvan.

Grensbeschrijving

De grens tussen Zeist en Baarn liep vanaf het startpunt eerst naar het zuiden, in de richting van het in 1835 afgebroken ‘Huis den Dolder’, en liep vervolgens langs de oostzijde van de bij het huis horende tuin tot aan het midden van de Praamgracht (figuur 2). Daarna ging hij nog een stuk oostwaarts door het midden van de Praamgracht, totdat het grondgebied van Soest werd bereikt. Daar werd artikel 1 van het proces verbaal opgesteld, gesloten en mede namens de aanwijzers ondertekend door burgemeesters F. Pen van Baarn en F.N. van Bern van Zeist.

Volgens dezelfde procedure werden de grenzen met de andere buurgemeenten langsgelopen. Nu eens ging het om kleinere trajecten, zoals bij de nog geen 350 meter lange grens met Amersfoort, dan weer over flinke afstanden, zoals bij de ruim 14

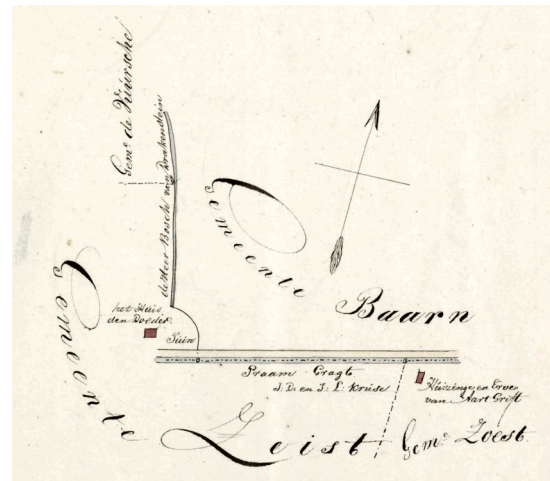

Fig. 3. grens Zeist-Baarn

kilometer lange grens met Driebergen. Steeds werd bij het bereik van een volgende gemeente een artikel van het proces-verbaal geformuleerd, genoteerd en mede namens de aanwijzers ondertekend door de Zeister burgemeester Van Bern en zijn ambtgenoot van de desbetreffende aangrenzende gemeente.

Herkenningpunten

Bij het beschrijven van grenzen maakte men bij voorkeur gebruik van herkenningpunten in het landschap.

Een mooi voorbeeld van zo’n in het terrein makkelijk terug te vinden object is de Praamgracht. De grenzen tussen de gemeenten Zeist en De Vuursche (figuur 2) respectievelijk Baarn (figuur 3) liepen deels midden door die vaart.

Dergelijke oriëntatiepunten ontbreken echter vaak; men moest dan op zoek naar andere aanknopingspunten. Gemeentegrenzen die tevens de grens van percelen volgden, konden worden beschreven door die percelen te benoemen. Er waren overigens nog geen kadastrale nummers toegekend aan de verschillende

stukken grond. De opmeting ervan vond pas plaats in 1826, het jaar nadat de gemeentegrenzen waren vastgelegd en het grondgebied van een gemeente was onderverdeeld in secties (deelgebieden).

Bij de bepaling van de gemeentegrenzen werden de percelen nog aangeduid met de naam van de eigenaar. Zo liep de grens tussen Zeist en Soest in de figuratieve schets der grensscheiding van figuur 2 tussen de eigendommen van J.D. en J. L. Krüse in Zeist enerzijds en het huis en erf van Aart Grift in Soest anderzijds. De grens tussen De Bilt en Zeist liep onder andere tussen de eigendommen van Gerrit Smorenburg in Zeist en het bos van de heer Steengracht (figuur 4).

Grenspalen

In het bos-, heide- en stuifzandgebied in het noorden ontbraken

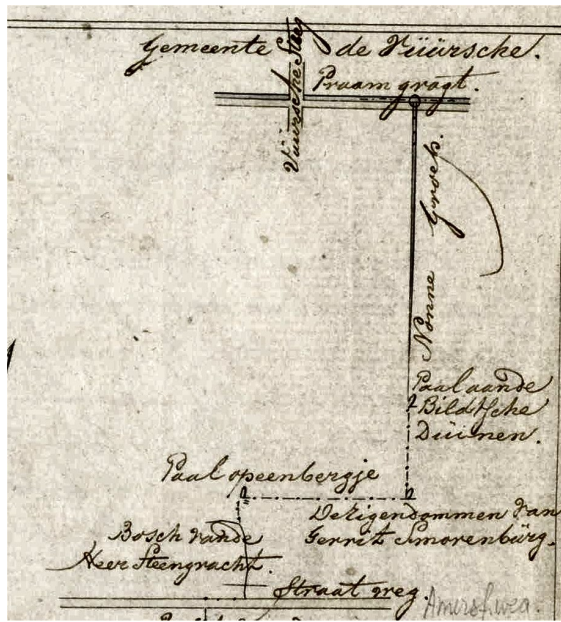

Fig. 4. grens Zeist-De Bilt

kenmerken aan de hand waarvan grenzen in het terrein konden worden herkend. Daarom waren er daar dan ook eerder al talrijke grenspalen geplaatst, die hun nut bij het vastleggen van de gemeentegrens konden bewijzen. Ze stonden niet alleen op het

driegemeentenpunt Zeist/ De Vuursche/ Baarn, maar ook op de locaties waar het grondgebied van de gemeente Zeist grensde aan dat van De Bilt of Soest.

Zo waren er om de ingewikkelde, bijna 9,5 kilometer lange grenslijn van Zeist met Soest te markeren 12 of 13 grenspalen nodig, waarvan de meeste overigens al bij eerdere gelegenheden waren neergezet.

Op de dag van het opnemen van de gemeentegrenzen ontbraken er echter nog drie noodzakelijk geachte nieuwe grenspalen. De burgemeesters spraken af dat die later zouden worden bijgeplaatst; in de figuratieve schets der grensscheiding waren ze op voorhand al ingetekend.

Fig. 5. Kadastrale verzamelkaart Zeist 1811-1826

De schets van de grensscheiding met De Bilt toont drie grenspalen: de paal aan de Biltsche duinen, de paal op een bergje en daartussenin een paal bij de eigendommen van Gerrit Smorenborg (figuur 3).

Bestaande grenzen

Uit de aanwezigheid van de palen op de hei konden we al afleiden dat de Zeister gemeentegrenzen die in 1825 opgenomen werden, niet zomaar uit de lucht kwamen vallen. Er bestonden ook eerder al vage of minder vage oude grenzen tussen de verschillende gemeenten en hun voorlopers, die overigens in de loop der jaren nogal eens gewijzigd waren.

Van recente datum waren de processen-verbaal van grensbepaling van buurgemeenten die in de voorbereidingsfase van het kadaster eerder aan de beurt waren gekomen voor het vaststellen en opmeten van hun grenzen. Zo lagen er beschrijvingen en schetsen van de grenzen met onder andere Baarn, De Bilt (figuur 3) en De Vuursche uit 1823. Met deze informatie kon men zo weer aan de slag; ze zal op die 16e juni 1825 ongetwijfeld zijn gebruikt.

Het volledige proces-verbaal van grensbepaling van Zeist werd diezelfde dag nog gesloten en ondertekend door landmeter Van Zijlmans en controleur der Directe Belastingen Budding. Vervol-

gens ging het document met bijlagen naar de gouverneur van de Provincie Utrecht, J.M. baron van Tuyll van Serooskerken van Vleuten, die het op 15 november accordeerde. Daarmee lagen de grenzen formeel vast.

Twijfels

De bovenstaande reconstructie van de gang van zaken op 16 juni 1825 bij de grensbepaling van de gemeente Zeist is gebaseerd op

Fig. 6. "etiket"

het daarvan opgemaakte proces-verbaal van grensbepaling. Ook in de meeste andere Nederlandse gemeenten werd bij de vaststelling en opmeting van de buitengrenzen eenzelfde procedure doorlopen en een vergelijkbaar proces-verbaal van grensbepaling opgemaakt. Toch roept het geheel een aantal vragen op. Zo is het normaal gesproken voor vermoedelijk ongeoefende notabelen ondoenlijk om in één dag de afstand van 54 kilometer – zijnde de omtrek van Zeist – af te leggen, grotendeels over of langs

niet gebaande wegen.

Er is echter nog meer. Het proces-verbaal van buurgemeente Soest is namelijk eveneens gedateerd 16 juni 1825 en opgesteld door dezelfde landmeter Van Zijlmans, die ook verantwoordelijk was voor het document van de gemeente Zeist. Dat zou bij een letterlijke interpretatie van de tekst van de processen-verbaal van grensbepaling inhouden dat hij en de burgemeesters en aanwijzers van Zeist, Soest, Baarn en Amersfoort een dubbele afspraak hadden: ze zouden op die dag ook nog naar Soest zijn gegaan om daar de 32 kilometer lange gang rond het grondgebied van die gemeente af te leggen.

De conclusie is duidelijk: de grensbepalingen van Zeist, van Soest en vermoedelijk ook van talrijke

andere gemeenten, vonden niet noodzakelijkerwijze plaats op de in het proces-verbaal genoemde datum en nam ongetwijfeld meerdere dagen in beslag. De groep van langs de gemeentegrenzen wandelende notabelen was minder groot dan de processen-verbaal van grensbepaling suggereren. In feite waren alleen de vertegenwoordigers van de te beschrijven gemeente en één buurgemeente bij de vaststelling van het voor hen relevante deel van de grens betrokken. Zij konden hun bevindingen vastleggen in een voorlopig proces-verbaal.

Het officiële proces-verbaal van grensbepaling werd op die manier een soort van optelsom van eerder overeengekomen en beschreven grenzen. Het voorgeschreven format vereiste echter dat het hele proces op één dag werd gesitueerd.

Indeling in secties

Nadat de gemeentegrenzen waren vastgelegd, ging men over naar de volgende fase van het in kaart brengen van het grondgebied van de gemeente. Een landmeter, in ons geval landmeter der eerste klasse Adam Slits, trok er samen met burgemeester Bern op uit om een zinvolle opsplitsing te maken van het grondgebied van de gemeente in verschillende

secties. Hun bevindingen legden ze op 5 oktober 1825 vast in een *proces-verbaal ter verdeeling van het grondgebied der gemeente Zeist in sectien*. Daarin werd Zeist opgedeeld in zeven secties met elk een eigen kenletter, A tot en met G. Die indeling leverde achteraf gezien toch nog een verrassing op. Het gedeelte ten noorden van de straatweg naar Amersfoort werd sectie A, 'welke wij genaamd hebben Den Dolder'. Dit pleit ervoor om 5 oktober 1825 te zien als 'stichtingsdag' van Den Dolder, in plaats van 1 februari 1912, toen de gemeente Zeist besloot het dorp Den Dolder te noemen. Den Dolder is 87 jaar ouder dan tot nog toe meestal werd gedacht!

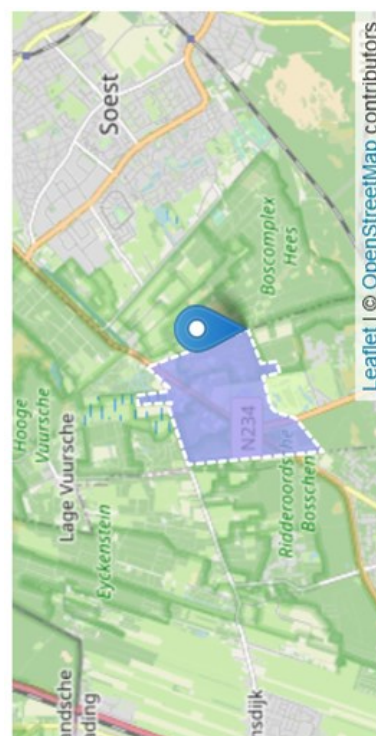

Fig. 8. Gebied sectie A

Fig. 7. Minuutplan gemeente Zeist sectie A

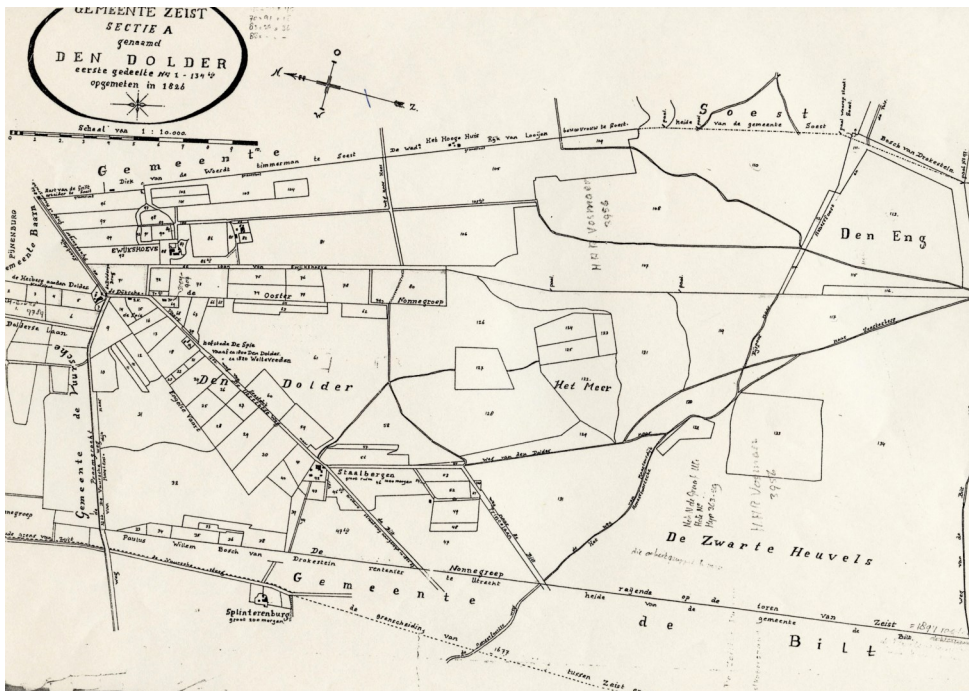

Fig. 9.
Gemeente Zeist
sectie A met
perceelnummering

Kadastrale kaarten

Nu de secties vastgelegd waren, kon landmeter Slits echt aan het werk. Alle percelen in de gemeente werden opgemeten en per sectie in kaart gebracht, de zogeheten *minuutplans*. Gegevens over eigenaren, gebruik enzovoort noteerde hij in de zogeheten *oorspronkelijke aanwijzende tafels (OAT's)*. Tenslotte vervaardigde hij een verzameling

kaart van de hele gemeente. De kaarten en de OAT's van Zeist en vrijwel alle overige Nederlandse gemeenten zijn te vinden op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Bronnen

1. *Methodieke Verzameling der wetten, decreten, reglementen, instructiën en decisiën, betreffende het Kadaster. Bijvoegsel tot*

het Staatsblad, Achtste deel, Eerste stuk, Dordrecht 1821, 398-694.

2. Het Utrechts Archief, toegang 1294, inv.nr. 3800.

Meer, A.J. van der: Het kadaster en de gemeentegrenzen, *Geodesia* 21 (1979) 144-164 en Meer, A.J. van der: *Gemeentegrenzen in Nederland*, proefschrift TU Delft, Amsterdam 2007.

